

LA FESTA VALENCIANA DE SANT ANTONI

GIL-MANUEL HERNÁNDEZ

Al si de la modernitat la festa s'ha convertit en celebració reflexiva de la identitat, porta d'accés a la transcendència de la pròpia quotidianitat i emergència d'un temps especial en què es busca la recuperació del sentit davant la desorientació d'un món destradicionalitzat, globalitzat, sotmès a riscos creixents i en vertiginosa recomposició.

Les festes formen part del patrimoni cultural, dins d'allò que es coneix com a patrimoni etnològic, i per això integren béns de diversa classe que abracen des dels actes rituals fins a objectes concrets. La participació dels agents socials i el caràcter reflexiu i intens de la festa fan que aquesta, en tant que condensador patrimonial, es presente com a celebració transcendent del patrimoni, el qual es transforma en patrimoni viscut pel subjecte celebrant festiu. En aquest sentit la festa representa la reflexivitat ritual del patrimoni, que, com la festa mateixa, apareix en estat fluid, canviant i expansiu. Així, en la mesura que la festa es transforma, es produeix una contínua revisió i actualització de la tradició, que al mateix temps implica la plasticitat i redefinició social del patrimoni. Les festes es converteixen en condensadors patrimonials susceptibles de ser interioritzats pels subjectes socials, en tant que litúrgia de la identitat local i resposta reflexiva als riscos inherents a la modernitat globalitzada.

La festa de Sant Antoni, tan estesa de cap a cap del País Valencià, es veu travessada per tots els mecanismes de connexió entre festa i patrimoni. Naix a Occident com a resultat de la cristianització d'antigues cerimònies d'arrel precristiana, dedicades a divinitats paganes protectores de la fecunditat, dels conreus i dels animals. Com a sant protector dels animals, sant Antoni Abat ha estat venerat històricament pels cam-

perols i per tothom que tractava amb el bestiar o el necessitava per a la seua faena. A les comarques valencianes la festa està molt estesa, amb major concentració de festejos en les comarques castellonenques i les centrals; hi trobem una gran varietat de formes festives, així observem: fogueres, benediccions dels animals, àpats veïnals, fires i porrats, curses i jocs. Els actes festius es combinen de maneres diferents segon les poblacions, fins al punt que una vegada establerts i sancionats per allò que es defineix socialment com la «tradició», es tornen complementaris els uns de les altres.

Sant Antoni Abat se celebra com a mínim en 320 pobles valencians, fet no estrany, si considerem que històricament la societat valenciana ha estat eminentment agrícola i rural. Aquesta festa de Sant Antoni del Porquet o de les Barbes Blanques, com és coneguda popularment, ha estat la festa per excel·lència del període hivernal i preludi del carnaval. Tot i que el sant va viure al segle IV a Alexandria, hi ha tota una hagiografia medieval i barroca que s'acompanya d'una arrelada devoció popular plasmada en diverses confraries que existeixen, probablement, des de la mateixa fundació del Regne de València.

Al llarg del nostre territori es poden trobar una varietat de formes de celebració que enriqueixen el catàleg festiu. Així destaquen les santantonades de

les comarques castellonenques, amb celebracions com les de Forcall, Vilanova d'Alcolea, Vilafranca o Sorita del Maestrat, fins la ruta dels porrats de la Safor, passant per grans fogueres com la de Canals. Amb tot, la festa ha experimentat transformacions arran de la modernització i la industrialització. De fet, al començament del procés modernitzador i urbanitzador la festa va experimentar un gran retrocés, i en molts llocs va desaparèixer, però des de començament dels anys vuitanta, gràcies a la iniciativa de nombrosos

© Mario Rabasco

«LA FESTA DE SANT ANTONI NAIX A OCCIDENT COM A RESULTAT DE LA CRISTIANITZACIÓ D'ANTIGUES CERIMÒNIES D'ARREL PRECRISTIANA DEDICADES A DIVINITATS PAGANES PROTECTORES DE LA FECUNDITAT, DELS CONREUS I DELS ANIMALS»

© Mario Rabasco

© Mario Rabasco

grups i associacions locals, ha recobrat una important vigència, però amb transformacions rellevants: així, si tradicionalment sant Antoni era el patró dels animals de càrrega i de feina al camp, ara el patronatge s'ha traslladat també a les mascotes urbanes (gossos, gats, tortugues, pardalets de tota mena, hàmsters), que les famílies porten a beneir el dia gran del sant. També han anat desapareixent les corregudes de joies, el bandejament del gall o la solta d'un porquet pel poble que era alimentat pel veïnat fins que es rifava el dia del sant. Un altre element destacable ha estat el trasllat de les dates de celebració (generalment els caps de setmana pròxims al dia de la celebració litúrgica) per adaptar-se als ritmes laborals de la societat moderna, especialment en els casos que la festa no és patronal o local. Però, com hem dit, coincidint amb l'onada de revitalització de tradicions festives i amb la seua patrimonialització en funció d'interessos identitaris i turístics, la festa de Sant Antoni ha experimentat un gran revifament en les darreres dues dècades i avui dia gaudeix de gran vitalitat.

En l'actualitat hi ha dos elements de la festa especialment rellevants: les fogueres i la benedicció dels animals. En tot cas el ritual de Sant Antoni, que també els mitjans de comunicació han contribuït a reviscolar i a fer visible, es divideix en dos grans moments: la preparació del ritual i la festa en si. El primer element implica tota una xarxa associativa composta per confraries, clavaries, majorals, grups cerimonials, quintos o simplement festers. La foguera s'ha de preparar amb el tall i trasllat de la llenya, amb la qual s'armen estructures espectaculars, com la de Canals. Quant a la festa gran, la complexitat depèn si es tracta d'una festa de barri o carrer o si són festes majors o patronals. Solen focalitzar-se la vespra del dia del sant, quan proliferen les fogueres, algunes de ben singulars, com la *matxada* i el tropell de Vilanova d'Alcolea, les danses de dimonis com les de Forcall, cavalcades com la del Rei Pàixaro de Biar o les barraques on s'escenifica la vida del sant, a mode de teatre popular, com a la comarca dels Ports. El dia principal sol celebrar-se la benedicció d'animals, que s'acostuma a acompanyar de tota una variada oferta gastronòmica (torrades d'embotit, calderes d'arròs, coques i rotllos, farinetes o *gachas*, porrats...), així com jocs populars, curses, pirotècnia o competicions de tir i arrossegament. La festa gran sol arrodonir-se amb misses i processons, però, més enllà de la religiositat popular, actualment expressa l'autoreflexivitat identitària i l'exaltació d'aquesta nova religió civil que és el patrimoni cultural. ☸

Gil-Manuel Hernández i Martí. Professor titular del Departament de Sociologia i Antropologia Social. Universitat de València.

